

THEORIE VLASBEWERKING

DEEL I

OOGSTEN VAN VLAS

Het oogsten van vlas geschiedt door het vlas uit de grond te trekken (plukken of slijten), omdat bij maaien een gedeelte van de vezel verloren zou gaan. Het trekken kan met de hand of machinaal gebeuren.

Een zeer belangrijke factor bij het oogsten van vlas is het vaststellen van de oogstrijpheid; want de rijpheidsgraad van het vlas heeft een grote invloed op de kwaliteit van de vezel en het zaad.

Men oogst het vlas als het geelrijp is, d.w.z. als de stengel geel wordt en de bladeren van de onderste helft van de stengel afgevallen zijn, terwijl het zaad begint over te gaan van een witte in een bruine kleur. Vlas dat te vroeg geoogst wordt, geeft lagere opbrengsten met een minder sterke, vlokke vezel en zaad dat minder geschikt is als zaaizaad. Bovendien zal ook het vezelrendement lager zijn, terwijl het ook langer zal rotten. Te laat geoogst vlas, dat reeds dor in het land stond geeft een bredere, magere, brosse vezel.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat het juiste tijdstip van oogsten voor de vezel iets vroeger is dan voor het zaad. Hieruit volgt dus, dat men de gulden middenweg moet kiezen.

Het kan echter voorkomen dat men genoodzaakt is te vroeg te oogsten, bv. wanneer het vlas gelegen is en de weersomstandigheden zodanig zijn dat het gaat rotten, verder door aantasting van ziekten bv. verbruinen, dode harrel en zwartstip. Het te vroeg oogsten kan dan, om grotere schade te voorkomen, gerechtvaardigd zijn.

Bij het trekken met de hand kent men twee werkwijzen:

1. De Nederlandse methode
2. De Vlaamse (Kortrijkse) methode.

*Halfweg = phoma
Valliedig = ascochyta vanaf
wortel, plant valliedig doort.*

Deze verschillen van elkaar, zowel in het trekken zelf als in de verschillende werkzaamheden om het vlas te drogen, na het trekken.

1e. De Nederlandse werkwijze

Bij de Nederlandse werkwijze hebben we achtereenvolgens de onderstaande bewerkingen:

- a) het trekken
- b) het binden
- c) het hokken
- d) het schelven.

a) Het trekken

Wanneer men het trekken der verschillende vlastrekkers nagaat, is men geneigd aan te nemen dat er verschillende methoden worden gevolgd. In werkelijkheid hebben we slechts met één werkwijze te maken. Er komen in de praktijk wel verschillende afwijkingen voor.

Er kan onderscheid gemaakt worden in rechtse en linkse trekkers. Als men rechts trekt begint men links in het zwad te trekken en trekt, achteruitlopend, langs het nog te trekken vlas een "handvol". De getrokken handvol legt men op de grond en zo worden er nog 3 à 4 handvullen, licht gekruisd bij gelegd, die dan samen een schrank of schoof vormen. Een linkse trekker begint rechts in het zwad en werkt ook in tegengestelde richting van een rechtse trekker.

Algemene regels bij het trekken

1. Indien het vlas in een bepaalde richting schuin ligt, moet men zodanig beginnen, dat men met de richting waarin het vlas ligt meetrekt.
2. Er dient voor gezorgd te worden, dan niemand behoeft in te boren.
3. Bij het inslaan met de hand om vlas te verzamelen om het uit te trekken, zal men het vlas goed uit elkaar scheiden, zodat zich geen nestjes vormen.
4. Bij het uittrekken van het vlas trekt men met een korte, krachtige zijdelingse ruk. De wortels breken dan gemakkelijker af. Bovendien zullen de toppen dan minder

gemakkelijk blijven haken in het nog in de grond staande vlas, terwijl er ook minder grond aan de wortels zal blijven hangen.

5. Men moet zorgen dat de worteleinden van de handvol steeds goed gelijk in één vak liggen, opdat men later bij de verdere bewerkingen geen extra werk zal hebben om het vlas gelijk te maken. Men kan dit bereiken door het getrokken vlas over de grond te laten schuiven.
6. Als een handvol groot genoeg is, trekt men ze met een zwaai over het nog in de grond staande vlas op en voert hierbij een zodanig rondgaande beweging uit, dat het vlas met de worteleinden tegen het gebogen dijbeen (linkse bij een rechtse trekker) terecht komt, zodat de aanhangende grond er af vliegt. Men trekt het vlas over het nog staande op, opdat men geen harrels zou overtrekken die later meestal in de grond getrapt worden.
7. Na het optrekken zal men de handvol met de voet tegen de borst of op de grond wat gelijk stoten.
8. Bij het inslaan en verzamelen van het vlas zal men zorgen, dat steeds al de goede, gezonde stengels worden meegetrokken, opdat men niet zal moeten natrekken.
9. Onkruid zal men zoveel mogelijk laten staan, opdat dit later bij de verdere bewerking niet zou hinderen en aanleiding zou zijn tot een minderwaardig product.
10. De breedte van het zwad is aangepast aan het aantal handvullen dat men in een schrank legt, zodat voor iedere schrank over de gehele breedte van het zwad wordt getrokken. De rij schranken legt men ongeveer in het midden van het zwad en dicht bij het nog te trekken vlas, opdat men zo weinig mogelijk heen en weer moet lopen om de handvullen in de schrank te leggen.
11. Een schrank mag niet te dik zijn, omdat een dikke schoof veel langzamer droogt en later moeilijker schelft. Ook bestaat de mogelijkheid, dat men de schranken te klein maakt. Hierdoor moet men meer banden maken (meer afval dus), terwijl dit bij het binden, schelven en vervoeren ook meer werk meebrengt.
12. Bij het wegleggen van krom vlas zal men de handvullen steeds met de rug naar boven leggen, zodat het vlas nog wat kan recht trekken. Bij het trekken van erg gelegerd vlas, waarbij de stengels ongelijkmatig door elkaar gedraaid zijn, zal het soms gebeuren, dat men, wanneer men aan het trekken is plotseling voor vlas staat, dat in een andere richting gevallen is en men niet verder kan trekken. Daarom is het gewenst ook links te kunnen trekken, om het vele heen en weer lopen te vermijden.

2e. De Vlaamse werkwijze

Bij de Vlaamse werkwijze hebben we achtereenvolgens de volgende bewerkingen:

- a) het trekken
- b) het hagen
- c) het binden
- d) het mijten.

a) Het trekken

Ook bij deze methode komen in de praktijk vele afwijkingen voor. Men kan echter twee werkwijzen onderscheiden, nl.:

- 1e. het trekken "in de hand"
- 2e. het trekken "op de arm".

Beide werkwijzen zijn goed, mits met inachtneming van zekere regels.

1e. Het trekken "in de hand"

Als men rechts trekt begint men links in het zwad te trekken en loopt men achteruit langs het nog te trekken vlas. Men trekt met beide handen een handvol vlas, houdt dit in de linkerhand vast en voegt er de volgende handvol bij, dit herhalend tot men een grote handvol heeft, die neergelegd wordt.

2e. Het trekken "op de arm"

Het trekken op de arm is ongeveer hetzelfde als het trekken in de hand. Er bestaat alleen dit verschil: Wanneer men twee- of driemaal getrokken heeft, laat

men het vlas op de arm glijden en houdt men het vast met de andere arm, zodat tussen de armen vast zit. Het vlas wordt op deze wijze meer met de linkerarm waarop het rust, gelijk gehouden dan met de rechterarm, die erop ligt. Men moet de rechterarm en -hand nl. gebruiken voor het inslaan en verzamelen van het vlas.

Deze wijze van trekken is niet zo vermoeiend als het trekken in de hand, omdat de handen niet een zo grote handvol moeten omklemmen onder het trekken zelf, alhoewel de handvullen bij het plukken op de arm steeds groter zijn dan bij het trekken in de hand.

Bij beide methoden worden de handvullen op de grond of tegen de borst gelijk-gestoten, terwijl de grond tegen de knie eraf geslagen wordt.

gemene regels bij het trekken

Naast de regels die ook voor de Nederlandse werkwijze gelden, zoals het inslaan, lidelings trekken, geen stengels laten staan, geen onkruid meetrekken, het optrekken en gelijkstoten van de handvullen en het houden van een gelijke voet, zijn er nog enkele regels die alleen gelden bij de Vlaamse werkwijze, o.a.:

1. Om een getrokken handvol vlas tegen het nog staande vlas op te zamen noemt men ze met beide handen vast.
2. Men zorgt bij het wegleggen der handvullen, dat ze om de beurt top en voet komen te liggen, dit opdat ze straks bij het wegnemen ervan om te hagen, zo weinig mogelijk aan elkaar zullen blijven haken.
3. Bij het wegleggen moet men zorgen, dat de handvullen steeds zo plat mogelijk liggen (breed open), dit opdat ze vlug drogen.
4. Iedere vlastrekker legt twee of drie rijen handvullen naar gelang de breedte van zijn zwad.
5. Bij het trekken op de arm moet men ook steeds zorgen geen te grote handvullen te trekken, want het spreekt vanzelf, dat men bij te grote handvullen voor verschillende moeilijkheden komt te staan, onder andere bij het hagen, het drogen, het binden, enz.
6. Men moet ook steeds zorgen handvullen te trekken van gelijke grootte. Ook de trekkers moeten er onderling op letten dat ze allen even grote handvullen trekken. Handvullen van verschillende grootte brengen moeilijkheden bij het hagen.
7. Bij het trekken van gelegerd vlas zal men het best plukken in de hand, omdat men bij het plukken op de arm te ongelijke handvullen zal verkrijgen.
8. Soms gebeurt het wel, speciaal bij aangenomen werk, na een gang rechts getrokken te hebben, dat men links trekkend terugkeert. Dit is evenwel te ontraden, aangezien men dan enigszins moet inboren en het vermoeiend werk is.

Het trekken met de hand is een zwaar onefficient werk, dat door het in gebruik nemen van de vlastrekmachines meer en meer verdrongen is.

Machinaal vlastrekken

Het machinaal vlastrekken is in West-Europa voor het eerst toegepast in de twintiger jaren. Men kan het samenvatten in een tweetal principes.

- a. Een draaiende schijf, hetzij staande of min of meer liggende, met een gummiriem als tegenligger. Deze worden meestal gebruikt bij de kleinste typen van trekmachines.
- b. Twee tegen elkaar schuin omhoog bewegende gummiriemen. Deze ziet men vooral bij grotere trekmachines.

Natuurlijk komt bij deze trekelementen nog de afvoer van het getrokken vlas. De wijze waarop dit gebeurt verschilt naar gelang het type van de machine.

Terwijl het vlas bij de kleinste machines in handvullen wordt afgelegd, wordt het bij de grotere in een zwad op het veld gespreid. Tegenwoordig zijn er ook machines, zowel grote als kleine, die van een binder zijn voorzien, zodat het vlas in schranken (schoven) gebonden wordt.

De grootte van de machines wordt aangegeven naar de trekbreedte en het aantal trekelementen per machine. Zo heeft men kleine machines met een trekelement en een trekbreedte van 30 à 40 cm en machines met twee, drie, vier en zelfs vijf trekelementen.

De kleine vlastrekmachine is uitermate geschikt voor kleinere vlastelers, bv. een landbouwer die zijn eigen vlas oogst of kleinere vlaslandhuurders. De grotere machines zijn alleen rendabel te maken door jaarlijks grote oppervlakten vlas te trekken. Ze zijn daardoor alleen geschikt voor zeer grote landbouwbedrijven, of combinatie van bedrijven, loonbedrijven en grote vlaszaaiers.

Voor- en nadelen van het machinaal vlastrekken

Voordelen

1. Minder arbeiders nodig om een bepaalde hoeveelheid vlas te trekken. Hierin ligt het grote voordeel, dat op een tijdstip waarop moeilijk arbeidskrachten te vinden zijn, minder mensen buiten het bedrijf moeten worden aangetrokken.
2. Vlagger werken: Hieruit vloeit voort dat er meer vlas kan worden getrokken op het gepaste tijdstip, wat de kwaliteit van het lint en het zaad ten goede komt.
3. Goedkoper: Door de besparing aan arbeid en het vlagger werken worden de kosten van het trekken kleiner.

Nadelen

1. Men moet kapitaal beleggen. Door het aanschaffen van een vlastrekmachine moet een bepaald bedrag worden vastgelegd in een machine die maar gedurende een zeer beperkte tijd kan worden gebruikt.
2. Onderhoud van de machine: Een vlastrekmachine vraagt een goed onderhoud. Het is van zeer groot belang dat ze regelmatig wordt schoongemaakt en gesmeerd. Vooral de grote machines vragen degelijk onderhoud, terwijl ze ook een zekere mate van deskundigheid vragen van de arbeiders die ze bedienen. Vele storingen en zelfs breuken in de machine kunnen door een goed onderhoud worden voorkomen.
3. Het onkruid wordt met het vlas meegetrokken. Waar men bij het plukken met de hand het onkruid zoveel mogelijk op het veld laat staan, wordt bij het machinaal trekken alle onkruid meegetrokken. Dit brengt verschillende nadelen met zich mee, o.a. extra kilogrammen en volume voor transport, moeilijk bewerken van het vlas, slechte lokken, enz.
4. De mogelijkheid van beschadigen (pletten) van het vlas door de trekriemen. Deze beschadiging wordt veroorzaakt door:
 - a. Te smalle trekriemen;
 - b. Trekken van te vochtig vlas;
 - c. Trekken van te jong vlas;
 - d. Te hard spannen van de trekriemen;
 - e. Ongelijke snelheid van de trekriemen, hetgeen o.a. door slip veroorzaakt kan worden.

Bij enkele oudere typen vlastrekmachines treft men wel eens smalle trekriemen aan. Deze riemen drukken dan het vlas op een smaller gedeelte, waardoor men vlagger beschadiging krijgt.

Vochtig of jong vlas is veel gevoeliger voor de druk der trekriemen dan rijp en droog vlas, met het gevolg dat dergelijk vlas gauw schade lijdt. Hieruit vloeit voort dat men nooit te jong of nat vlas mag trekken, tenzij in die gevallen, dat men genoodzaakt is het vlas te jong te trekken om schade te voorkomen, bv. door ziekte in het vlas of zwaar legeren, waardoor verrotting kan ontstaan.

Trekriemen die te hard spannen kunnen veel schade veroorzaken aan het vlas. Doch het komt voor dat men ze te hard moet laten spannen om het vlas te kunnen trekken, bv. bij vlas dat heel vast in de grond staat.

Wanneer de riemen van een trekelement niet even hard lopen dan ontstaat er wrijving tussen de riemen en het vlas. Door deze wrijving wordt het vlas beschadigd.

Het pletten van het vlas is schadelijk:

- 1e. omdat dergelijk vlas, terwijl het staat te drogen hetzij tijdens de oogst of na het roten, gemakkelijk in elkaar zakt, met als gevolg moeilijker werken en moeilijker drogen.
- 2e. de kans bestaat bovendien, dat de vezel op deze plaats beschadigd wordt.

Vooral bij jonge en vochtig op de dag gehokke vlas

Werkzaamheden na het machinaal vlastrekken

De werkzaamheden na het machinaal vlastrekken verschillen naar gelang het type en de uitrusting van de machine. Bij kleine machines waarbij het vlas in handvullen wordt afgelegd, kan men zowel de Nederlandse als de Belgische methode van drogen toepassen. Zo ook bij de grote machine waar het vlas in zwadden op het veld wordt gespreid. Vooraf moet men dan eerst schranken of handvullen maken. Bij het maken van schranken of handvullen uit het zwad zal men er goed op letten, dat men het vlas samen schuift en nooit oprolt, omdat opgerolde schranken later moeilijk open te spreiden zijn op de tafel van de repelmaschine.

Het oprapen van het vlas en het maken van schranken uit het zwad kan op drie manieren gebeuren.

- a. Door achteruit op het zwad te lopen, terwijl men het vlas tegen de benen omhoog schuift tot er vlas genoeg is voor een schrank. Om de schrank te scheiden van het nog op de grond liggende vlas, staat men met beide voeten in de scheiding op het nog liggende vlas, terwijl men de schrank met beide handen omhoog trekt.
- b. Men loopt vooruit op de plaats waar het zwad gelegen heeft, terwijl men het vlas tegen de benen omhoog schuift. Om de schrank af te scheiden gaat men te werk als boven omschreven.
- c. Men loopt aan de kant van het voeteinde naast het vlas en raapt dit samen. Men begint te rapen op de plaats waar men gestopt is met trekken, om het vlas met de stroom mee te kunnen oprapen.

De eerste manier van werken werkt het gemakkelijkst, omdat men het vlas naar zich toe opraapt, terwijl men bij de tweede manier het vlas van zich af opraapt. Ze heeft echter het nadeel dat het vlas, bij nat weer en vochtige grond, in de grond getrapt wordt, wat tot gevolg kan hebben dat er grond aan het vlas kleeft.

Vlastrekmachines uitgerust met bindapparaat

Bij vlastrekmachines voorzien van een bindapparaat, zowel grote als kleine, waarbij het vlas machinaal in schranken wordt gebonden, leent vooral de Nederlandse methode zich voor de verdere bewerking het beste. Het is echter mogelijk deze schranken in Vlaamse mijten te zetten. Aan het machinaal binden zijn voor- en nadelen verbonden:

Voordelen

1. Het vraagt minder arbeid en werkt vlugger, waardoor met minder arbeiders volstaan kan worden.
2. Het is goedkoper in vergelijking met andere werkwijzen.

Nadelen

1. Het vraagt meer kapitaalsinvestering.
2. De kwaliteit van het werk laat nogal eens te wensen over.

Vlasopraapmachines

Ongeveer samen met het algemeen in gebruik nemen van de grotere vlastrekmachines is ook de vlasopraapbindmachine verschenen. Deze machine geeft ook aanmerkelijke arbeids- en kostenbesparing tegenover het handwerk, doch het is duurder dan trekken en binden tegelijk, omdat hier met een afzonderlijke machine moet worden gewerkt.

De kwaliteit van het werk laat ook bij deze machine veel te wensen over.

Oogstwerkzaamheden na het trekken

1. Nederlandse methode

b) Het binden

Ook bij het binden treft men verschillende werkwijzen aan, die onderling van elkaar verschillen door het leggen van de knoop, het nemen van de band, enz. Het

echter wel zo, dat bij slechts één werkwijze, nl. het binden met een "losse band" het binden goed wordt verricht, zodat de andere methoden af te raden zijn. Wel zijn bij het binden met een losse band nog verschillen waar te nemen, bv. de band wordt vooraf bij het trekken klaar gelegd, of wordt tijdens het binden afgenomen van de schrank.

Algemene regels bij het binden

1. De band waarmee wordt gebonden moet dun zijn, omdat dikke banden veel afval veroorzaken.
2. Men zal nooit binden met een zgn. vaste band, waarbij de band gevormd wordt door de wortelkant van twee strengetjes vlas die met de top in de schrank blijven vast zitten, over elkaar te kruisen en aan de andere kant van de schoof vast te maken. Omdat hier een dubbele hoeveelheid vlas wordt gebruikt voor het maken van de band, betekent dit dus meer afval. Bovendien werkt het slordig en moeilijk, omdat de schranken half worden gekeerd. Tenslotte gaan deze banden ook nog zeer gemakkelijk los.
3. De band mag niet te strak, noch te los zitten. Bij een band die te vast aangespannen is, zal het vlas niet zo gemakkelijk drogen en bestaat er dus meer gevaar voor schimmel en broei. Bij een te losse band bestaat er meer kans op het losgaan van de band en/of uitvallen van stengels.
4. De band moet zo hoog mogelijk worden aangebracht, d.w.z. zo kort mogelijk bij de top. Hierdoor worden de toppen, met de zaadbollen, beter bij elkaar gehouden, waardoor bij het verder verhandelen van het vlas de schranken minder aan elkaar blijven haken en dus minder uit elkaar getrokken worden. Ook staan de koppen van de schranken in de hokken meer gesloten, zodat er minder gevaar bestaat voor inregenen.
5. De knoop van de band moet zodanig gelegd zijn, dat hij tijdens het vervoer van het vlas niet los gaat, doch dat hij gemakkelijk los te maken is bij het ontzaden.
6. Men zal nooit nat vlas binden, omdat nat gebonden schranken in de hokken onder de band gemakkelijk gaan broeien, zeker tijdens vochtig en broeierig weer.

c) Het hokken

Bij zonnig weer laat men de schranken een dag op de grond liggen, opdat het vlas voldoende zou kunnen drogen en deze daardoor wat steviger worden. In de praktijk moet men echter rekening houden met de weersomstandigheden en kan men de schranken niet altijd voldoende lang op de grond laten liggen.

Werkwijze

De hokker plaatst zich tussen twee op de grond liggende schranken met het gezicht naar de toppen en pakt met elke hand een schoof in de band aan de bovenkant vast. Hierop zet hij de schranken in hokvorm, tamelijk steil tegen elkaar. Met zet op deze wijze acht en soms tien schranken in een hok, terwijl men in het midden begint te zitten.

Algemene regels bij het hokken

1. De bovenkant van een hok moet zo scherp mogelijk zijn, zodat het zo weinig mogelijk zal inregenen.
2. In geval de bovenkant van de schranken veel meer gedroogd is dan de onderkant, zet men de onderkant naar buiten zetten, bv. schranken die doorregend zijn. Op deze manier zet men droog vlas binnen in het hok, wat een vlugger drogen meebrengt.
3. Krom vlas zal men altijd met de bolle kant naar buiten zetten, omdat anders de laken te veel doorzakken en gemakkelijker inregenen. Ook trekt de kromming bij de deze manier gezette hokken er wat uit.
4. De hokken zet men in de richting Zuid-Noord ofwel Zuidwest-Noordoost, opdat de op beide kanten kan schijnen en het vlas dus vlugger en regelmatig zal drogen.
5. Tussen de schranken dient men enige ruimte te laten, opdat het vlas voldoende kan uitluchten.
6. Men zal de hokken niet te groot zetten, bij voorkeur acht schranken in een hok, omdat te grote hokken later moeilijker bij de schelf te brengen zijn, omdat ze gemakkelijk ineens kunnen worden weggenomen.

d) Het schelven

Het schelven is een werk dat zorgvuldig moet geschieden. Het hangt immers grotendeels van het schelven af of het vlas onbeschadigd zal kunnen worden binnengehaald. Waar vroeger alle schelven op de grond stonden, wordt tegenwoordig, vooral in Groningen, ook gebruik gemaakt van ruiters. Uiteraard verschilt het bouwen van een schelf naar gelang men met of zonder ruiters werkt.

Het gebruik van ruiters heeft het voordeel dat er geen vlas op de grond komt te staan, zodat het geen natte, muffe, beschimmelde voet kan krijgen, terwijl er ook midden in de schelf een ruimte is, waardoor het vlas beter kan uitluchten en dus minder gevaar voor broei bestaat.

Ook voor de ontwikkeling van een eventueel ondergezaaide klaver zijn ruiters voordelig.

Wanneer de ruiters gezet worden moet men er altijd op letten, dat het ene been van de ruiter naar het Noordoosten staat. Ze waaien dan niet zo makkelijk om.

De ruiters hebben echter ook het nadeel van meer extra werk, o.a. het aan- en afvoeren van de ruiters, het opstellen van de ruiters, terwijl ook het ruiteren op zichzelf niet zo vlug gaat als het gewone schelven.

Werkwijze

Gewoon schelven

Nadat men eerst de nodige schranken heeft aangebracht door de schranken in de kop te nemen en zo bij te slepen, zet men een ronde stuik van enkele schranken. Hier omheen bouwt men spiraalsgewijze verder tot de voet groot genoeg is. Vervolgens bouwt men spiraalsgewijze de schelf verder, steeds de schranken met de voet naar buiten leggend.

Met gebruik van ruiters

Eerst legt men op de dwasligger een paar schranken achter elke poot van de ruiter. Vervolgens legt men de eerste laag met de toppen naar binnen en zo bouwt men spiraalsgewijze verder. Men moet er echter goed voor zorgen de eerste laag niet te wijd te leggen. Ook moet men er goed op letten dat de stokken goed ingebouwd zijn, terwijl men op de kruising der leggers niet te wijd uit mag bouwen, omdat anders bij het bezinken der schelf deze schranken te plat komen te liggen en aanleiding kunnen geven tot inrengen.

Algemene regels bij het schelven

1. Onder het schelven moet men de schranken goed aaneen sluiten, zodat als de schelf klaar is zij een goed gesloten geheel vormt, want door openingen tussen de schranken dringt het regenwater gemakkelijk in de schelf.
2. De schranken worden zodanig geplaatst, dat ze naar buiten afhellen, zodat het af sijpelende regenwater niet in de schelf kan lopen.
3. Bij een goed gebouwde schelf zijn alleen de worteleinden van het vlas zichtbaar. Wanneer er vlas zichtbaar is, loopt dit kans zwart te worden.
4. Bij krom vlas zal men de bolle kant (rug) van de schranken steeds omhoog leggen, opdat het vlas tijdens het drogen en bezinken van de schelf wat recht zou worden.
5. De schelven zal men niet te groot zetten, omdat te grote schelven niet zo gemakkelijk drogen en er dus meer gevaar bestaat voor broei. Men zet liefst schelven van 80 tot 100 schranken.
6. Te kleine schelven zal men ook niet zetten, omdat er in verhouding meer vlas kan beschadigen.
7. Als men door weersomstandigheden gedwongen is te schelven voor het vlas droog is, zal men kleine schelfjes zetten en deze dan later verdubbelen.
8. Bij gevaar van broei in de schelven zal men overschelven, zodat het vlas wat kan uitluchten en afkoelen.
9. Een goede vlasteler met liefde voor zijn product zal de schelven afdekken met een stro- of rietmat. Op deze manier is het vlas goed beschermd en kan er geen beschadiging optreden. Men dekt liefst niet met vlas, omdat de hoed of muts, gemaakt door het samen binden van een paar schranken, waarmee men dekt zwart wordt, terwijl ook nog het voeteinde van de laag onder de hoed aan beschadiging bloot staat.

Vlaamse methode

1) Het hagen

Wanneer de handvullen ongeveer 24 uur gedroogd zijn, kan men beginnen met hagen. Dit is het opzetten van de losse handvullen in de vorm van een haag.

Werkwijze

Bij het hagen kan men met en zonder haagplank werken. Zonder haagplank gaat men als volgt te werk:

Drie personen zijn nodig om gemakkelijk en regelmatig te kunnen werken, nl. één hager en twee aangevers. De hager neemt de eerste handvol op, ter plaatse waar hij de haag zal zetten en zet deze recht. De eerste aangever neemt ondertussen de tweede handvol en geeft ze aan de hager met de top naar deze toe. De hager neemt ze over en zet ze tegen de vorige in hokvorm.

Ondertussen neemt de tweede aangever een handvol en geeft ze aan de hager, die zich reeds gedraaid heeft. Deze neemt ze aan en zet ze tegen de eerst geplaatste handvol. Zo gaat men verder tot de haag op halve lengte is. Dan wordt deze kant van de haag dichtgebonden, terwijl de aangevers verder gaan aan de andere kant, totdat de haag ongeveer drie meter lang is. Daarna wordt ook deze kant dichtgebonden.

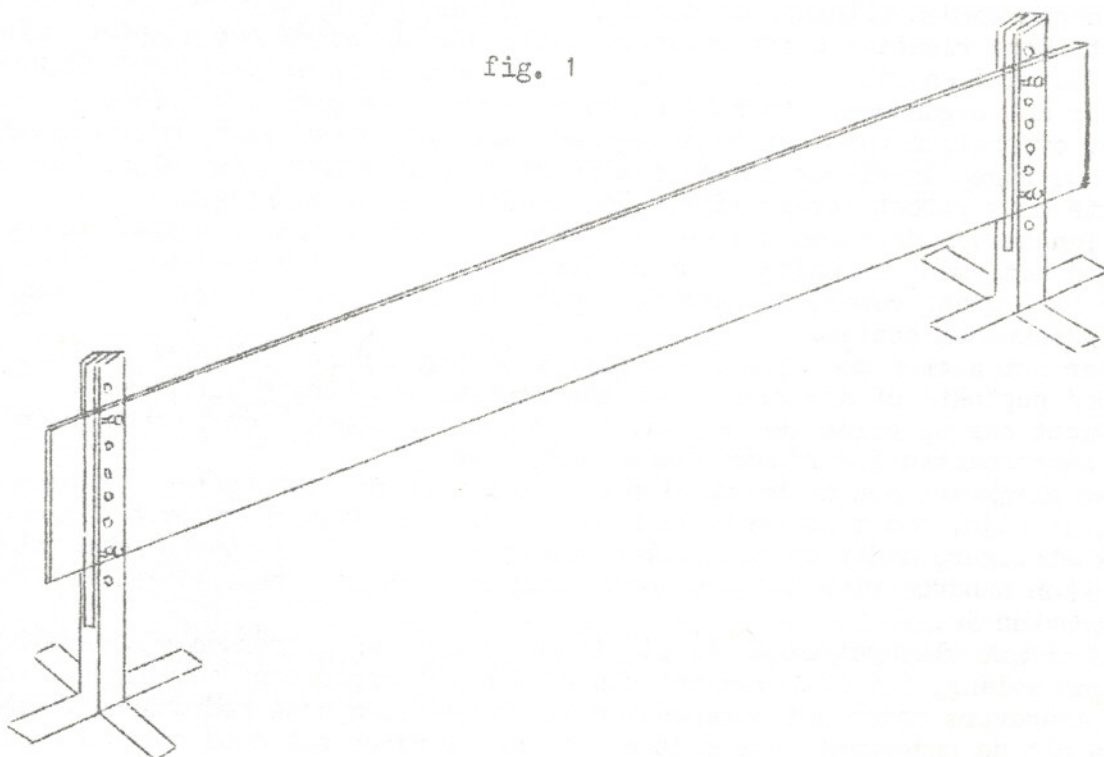
Met gebruik van een haagplank

Een haagplank is een rechtopstaande plank van ± 40 cm breed en aan beide einden gedragen door een schraag, zodanig gemaakt, dat de plank hoger of lager gesteld kan worden naar gelang de lengte van het te hagen vlas. De lengte van de plank is tussen de schragen 3 à 3,5 m (fig. 1). De plank wordt op de plaats gezet waar de haag moet staan. Vervolgens worden de handvullen aan beide kanten tegen de plank gezet. Ook hier zal men in het midden beginnen.

Deze manier van werken vergt niet zoveel vakkennis van de hagers als de eerste manier. Ieder zet dan ook zelf zijn handvol tegen de plank, met het nadelige gevolg dat het resultaat wel eens minder goed is. Als de haag volgezet is, wordt de plank naar boven uit het vlas geschoven en opnieuw gezet op de plaats waar de volgende haag komt. Na het uitschuiven van de plank wordt de haag dichtgebonden.

Om de plank gemakkelijk uit het vlas te kunnen schuiven wordt de hoogte van de plank zodanig gesteld, dat ze enkele centimeters boven het vlas uitsteekt.

fig. 1

Het dichtbinden van de haag kan op drie manieren gebeuren:

1. Enkele stengels vlas worden met het voeteinde voor, binnen uit de haag gehaald op een twintigtal cm van het einde, zodanig dat ze met het topgedeelte blijven zitten. Dit gebeurt langs beide kanten. Met deze stengels worden enkele draaibewegingen uitgevoerd, zodanig dat ze een dun bandje vormen om dan de haag dicht te binden.
2. Van enkele stengels vlas wordt een bandje gemaakt. Dit bandje wordt boven in de haag geduwd op een twintigtal cm van het einde en zo wordt de haag dichtgebonden.
3. Enkele stengels vlas worden boven uit de haag getrokken op een twintigtal cm van het einde, zodanig dat ze met de voet vast blijven zitten. Deze stengels worden in strengtjes gesplitst, een paar maal om elkaar gedraaid om ze dan naar beneden te duwen en de haag dicht te binden.

Bij de eerste en de tweede handelswijze wordt met het voeteinde van het vlas gebonden, bij de derde met de top.

De eerste werkwijze geeft het mooiste werk, maar vraagt veruit de meeste tijd. De tweede en de derde geven ongeveer gelijk werk en zijn op het eerste gezicht niet onderscheiden, terwijl de derde methode de minste tijd vraagt.

Algemene regels bij het hagen

1. Als men begint te hagen (zonder plank) heeft men dikwijls last met recht houden de eerste handvullen, vooral bij slap vlas. Ook zal dit het geval zijn bij leerma hagers, zodat deze handvullen dikwijls omver vallen. Om dit te voorkomen zet men een spade, vork of riek in de grond, waartegen men dan de eerste handvullen zet, lo dat deze dan recht blijven staan. Wanneer aan de tweede helft begonnen wordt, nge men deze stut weg.
2. Om vlug te kunnen hagen en geen tijd verloren te laten gaan, is het nodig dat v bu drie personen er minstens twee kunnen hagen. Dan gaat men als volgt te werk: He Wanneer de eerste hager zijn helft aan het dichtbinden is, begint de andere hager i aan de andere helft of aan een nieuwe haag. De eerste aangever kan nu de handvo b die nog dichtbij liggen vlug genoeg aangeven. Tegen dat de afstand groter begint worden om de handvullen bij te halen is de tweede aangever (eerste hager) klaar z het dichtbinden van zijn haag, om dan in te vallen bij het aangeven.
3. Wanneer men ploegwerk heeft en ploegen van zes personen, dan zal men hagen met 5 personen. Nu beginnen twee hagers aan dezelfde haag, zetten hun eerste handvol t elkaar en werken dan verder in tegengestelde richting. Bij het binden en opnieuw beginnen wordt gehandeld als boven beschreven.
4. De hagen worden allemaal in dezelfde richting gezet, te weten Zuidwest naar Noor oost. Deze richting wordt verkozen, omdat dan de hagen het minst te lijden hebbe van de wind en omdat de zon dan aan beide kanten op de haag kan schijnen.
5. Onder het hagen moet men zorgen het vlas zo recht mogelijk te zetten. Het mag ze niet overhellen naar het beginpunt der haag (midden), want anders is er veel kan dat de hagen in elkaar zullen zakken bij het drogen van het vlas. Een in elkaar zakte haag regent gemakkelijker in en droogt moeilijker.
6. De lengte van de hagen zal men ongeveer drie meter nemen, omdat, wanneer men lan hagen zet, men gewoonlijk zijn handvullen te ver zal moeten bij halen. Alleen bi een heel zwaar gewas, wanneer de handvullen heel dicht liggen, zal men de hagen l langer kunnen zetten.
7. Onder het zetten moet men ook oppassen de hagen niet te dik te zetten, vooral bi vroeg geplukt of nat vlas. De hagen moeten goed kunnen uitdrogen.
8. Er moet ook op gelet worden, dat de kop van de hagen niet te wijd open staat, op ze niet gemakkelijk zouden kunnen inroegen.
9. Gewoonlijk zet men de handvullen met de bovenkant naar buiten. De hagen zullen d mooier zijn, omdat de handvullen met de mooiste kant naar boven liggen. Ze staan ook steviger, omdat de handvullen dan op de volle voet rusten. Een met de hand g getrokken handvol vlas heeft bijna altijd een schuine voet, vooral als ze op de an getrokken is.
10. Als er nat vlas getrokken is of als het regent op getrokken vlas wacht men met h hagen zolang, tot de bovenkant van de handvol opgedroogd is. Bij het hagen nu zul de aangevers onder het oprapen van hun handvullen deze omdraaien. De hager kan ze dan met de onderkant naar buiten zetten. Hierdoor zal deze natte kant nu vlugger

- d, kunnen drogen. De op deze wijze gezette hagen zijn niet zo mooi en zijn altijd te onderscheiden van hagen gezet op de normale manier.
- en 11. Bij aanhoudende regens, zodat men niet kan hagen, omdat men geen droge kanten aan de handvullen krijgt, kan het gebeuren dat men genoodzaakt is de handvullen te keren, terwijl ze nog op de grond liggen. Men mag nl. nooit nat vlas wegens het gevaar voor stikken binnen in de haag zetten.
12. Bij het hagen van krom vlas zal men er goed op letten de handvullen met de kromme kant (rug) zoveel mogelijk naar buiten te zetten, opdat ze tijdens het drogen wa rechter kunnen worden.

c) Het binden

Na enkele dagen kan men het vlas binden. De tijdsduur die het vlas in de hage moet staan zal afhangen van velerlei factoren, o.a. de rijpheidsgraad van het vlas de kwaliteit van het vlas, de weersomstandigheden, enz. De teler zelf zal moeten oordelen of het vlas al of niet droog genoeg is om te binden en te bewaren in lang dubbele mijten.

Werkwijze

Men begint te binden langs beide kanten van de haag. Nooit zal men de haag helemaal vanaf dezelfde kant binden, omdat men anders de ene helft zal moeten ondertrekken.

Wanneer men aan een haag begint te binden, zal men eerst het bandje van de haag losmaken en dit zoveel mogelijk terug bij het vlas brengen. Vervolgens trekt men een gedeelte van de haag omver ter grootte van een bos.

Bij het oprapen van het vlas om te binden zal men zorgen dat het vlas, dat aan de buitenkant van de haag heeft gestaan zoveel mogelijk binnen in de bos terecht komt. Het vlas, dat onder invloed van zon, dauw, enz. verweerd is kan dan, in de bossen die in de mijten aan dezelfde invloeden onderhevig zijn, niet verder hiervan te lijden hebben.

Het binden van een bos gebeurt op de gewone manier. Men moet er natuurlijk voor zorgen onder het binden de voet van het vlas zo gelijk mogelijk te houden, alsook bossen van gelijke grootte te maken. Over het algemeen zal men bossen maken van ongeveer 5 kg. Dit zal natuurlijk variëren naar gelang de soort vlas. Te grote bossen zijn moeilijk bij het mijten en zullen ook gemakkelijk los gaan. Bij het omver trekken van de haag om te binden, scheiden de handvullen zich gemakkelijk af. Om nu gemakkelijk te werken neemt men steeds een zeker aantal handvullen bij elkaar zonder deze uiteen te trekken, want wanneer men handvullen moet uiteentrekken maakt men altijd afval. Hierin is dus af te leiden van welk groot belang het is steeds handvullen te trekken van gelijke grootte.

d) Het mijten

Het mijten is een belangrijk onderdeel in de vlasoogst. Evenals bij het schelven is ook het mijten van groot belang, omdat het hiervan afhangt of het vlas goed bewaard zal blijven.

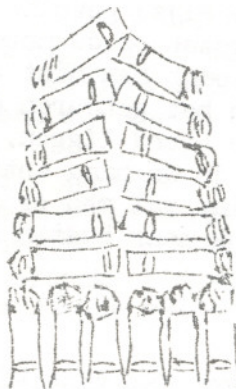
Werkwijze

Men zet rechtopstaande bossen vlas nauw aaneengesloten in rijen. Het aantal bossen in een rij (5 of 6) hangt af van de lengte van het vlas. Immers wanneer men verder bouwt, moet het nu opgezette onderste gedeelte van de mijt bedekt worden met bossen, die met het voeteinde tegen elkaar in de breedte het onderste gedeelte overdekken.

Zo zet men nu rij na rij goed aaneengesloten totdat men denkt, dat de voet van de mijt lang genoeg is om al het vlas in de mijt te bergen. Er gaat ongeveer een derde van het te mijten vlas in de voet.

Hierna begint men de bossen op te leggen. Daar men de lagen bossen van beide kanten oplegt, zal men er op letten, dat de eerste laag ongeveer de helft (breedte) van de voet overdekt. De bossen worden met de toppen naar buiten gelegd, zodat de top en hal van het vlas, waarbij het meeste gevaar voor broei bestaat, het meest met de buitenlucht in aanraking komen (fig. 2).

fig. 2

Algemene regels bij het mijten

1. Het beste is de voet niet geheel vanaf dezelfde kant te zetten. Dit, omdat de bossen altijd de neiging vertonen om over te hellen naar het beginpunt en wanneer de voet helemaal vanuit één richting zet, zou er gevaar bestaan dat de mijt omvalt. Daarom zal men altijd van beide kanten bijzetten, zodanig dat de voet van de mijt naar het beginpunt drukt.
2. Wanneer de voet groot genoeg is zal men hem rondom toedrukken, opdat de toppen niet te breed open zouden staan.
3. Men zal de mijten zoveel mogelijk in de richting Zuid-West Noord-Oost zetten of Zuid-Noord. Dit opdat de zon zoveel mogelijk op allebei de kanten kan schijnen en ook om zo weinig mogelijk last te hebben van de wind.
4. Men legt de eerste laag steeds langs de Oostkant, opdat men steeds de laagste laag langs de Westkant zou kunnen leggen om het afwaaien der bossen en het inregenen veel mogelijk te voorkomen.
5. Bij het opleggen van de tweede halve laag (Westkant) zal men zorgen dat de voeten van de bossen goed aaneen sluiten, daar de mijt anders gemakkelijk openvalt.
6. Bij het leggen van de volgende lagen zal men de bossen steeds ver door leggen naar het midden, zodat de lagen van beide kanten goed aaneen sluiten en naar gelang men hoger bouwt, een meer hellende ligging verkregen wordt, zodat de bovenste laag een scherp dak vormt. Hiertegen wordt onder het mijten dikwijls gezondigd, vooral door de beginners. Het is nochtans van het grootste belang daar de goede bouw van de mijt ervan afhangt. Immers wanneer de lagen niet goed tegen elkaar sluiten, zodat de voeten niet aan elkaar hangen, zal de mijt de neiging vertonen om open te gaan. Vooral bij het leggen der bovenste lagen moet men hier speciaal op letten, omdat dit hierbij vooral tot uiting komt.
7. Nooit zal men bij het bouwen der mijten op de lagen kruipen, omdat deze hierdoor platgedrukt en opengedruwd worden, maar verder vooral omdat het nog niet voldoende droge vlas dan niet meer kan luchten, wat broei in de hand werkt. Daarom zal men wanneer de mijt te hoog wordt om de bossen met de hand erop te leggen, een vork gebruiken. Hierbij gaat men als volgt te werk:
Men legt een bos met het voeteinde van zich af op de grond, duwt hem even plat met de voet en steekt dan de vork met de punten der tanden naar beneden onder de bossen in de bos. Dan legt men de bos op de mijt, zorg dragend dat men hem hoog genoeg door steekt en dat de bossen goed aaneensluiten.
8. Men legt vijf of zes lagen boven elkaar. Vijf zal in vele gevallen voldoende zijn. Dit hangt ervan af of de bovenste laag der mijt al een dak vormt dat scherp genoeg is.
9. De mijten kan men zo lang zetten als men wil. Wanneer we korte mijten zetten hebben we het nadeel dat er veel gevels zijn en hoe meer gevels hoe meer kans op inregenen. Bij het zetten van te lange mijten heeft men het nadeel, dat men de bossen vlas ver zal moeten bijhalen. Een bepaalde lengte aangeven is onmogelijk, dit zal ieder regelen naar gelang de omstandigheden.
10. Als de mijt volgezet is, zal men de toppen van de voet nogmaals induwen zodat er geen vlas onder de liggende bossen uit komt.
11. Om de stevigheid van de mijt te bevorderen kan men de buitenste bossen van de liggende lagen vastleggen door een streng van deze bossen onder de volgende te leggen zodanig, dat deze streng in de band van de bos blijft vastzitten. De buitenste

bossen kunnen dan niet uitglijden.

2. Om het luchten van het vlas in de hand te werken zal men de bossen van twee boven elkaar liggende lagen recht boven elkaar leggen en niet er tussen in, opdat de kleine opening tussen de bossen zoveel mogelijk openblijft.
13. Wanneer er gevaar voor broei bestaat, kan men deze trachten te voorkomen door gaten te steken dwars door de mijt, met een stevige scherpe stok. Doch hiermee moet men wachten totdat de mijt bezakt is, hetgeen na een paar dagen gebeurd zal zijn omdat anders door het zakken van de mijt de gemaakte gaten weer dichtgeduwd worden. Deze luchtgaten kunnen het beste in de tweede en derde laag gemaakt worden, omdat dit de lagen zijn die het meest van broei te lijden hebben. Men maakt deze gaten op regelmatige afstanden van elkaar, liefst op ongeveer een meter. Wanneer we de afstanden groter nemen is de afkoeling van de bossen niet voldoende. Als men niet over stokken beschikt om gaten te steken, kan men ook gaten in de mijt maken door bossen uit te trekken. Doch dit is af te raden, omdat de mijt door het uittrekken der bossen aan stevigheid verliest en ook omdat deze gaten niet dwars door de mijt komen, daar het moeilijk is langs beide kanten van de mijt een bos uit te trekken die recht op elkaar ligt. Gaten kunnen ook gemaakt worden door bij het zetten der mijten stokken tussen de bossen te leggen en deze dan uit te trekken als de mijt voldoende bezakt is.

Dekken der mijten

Als de mijt klaar is, zal men ze dekken. Hiervoor gebruikt men het best stro of riet. Het dekken kan gebeuren op een eenvoudige manier, nl. door het stro of riet open te spreiden op het vlas en met een band of touw vast te binden aan de bossen vlas. Ook hier zal men langs de Oostkant het eerst leggen om de Westkant het laatst te verzorgen om zodoende het inregenen te voorkomen.

Bij het dekken is het van belang dekmateriaal te gebruiken, dat lang genoeg is om het langs de kanten te laten afhangen, vooral de Westkant, opdat de regens niet in de mijt zouden kunnen inslaan en het druipende water niet in de onderste lagen zou kunnen sijpelen. Het gebeurt ook wel eens dat los dekmateriaal gebruikt wordt zoals onkruid, gras uit graskanten, enz. Dit is niet aan te raden omdat het het regenwater slecht afvoert en bij wind moeilijk blijft liggen.

Om beschadiging van het vlas aan de gevels te voorkomen kan men ook deze afzetten met een laag stro, vooral de Zuid (West) kant.

Het dekken der mijten is absoluut noodzakelijk, omdat ze zonder dekken helemaal kunnen doorregenen.

Als men niet tot dekken der mijten kan of wenst over te gaan, is het beter de Nederlandse werkwijze toe te passen.

Bij aanhoudend slecht weer kan het gebeuren, dat men het vlas niet droog genoeg krijgt om het in grote mijten te zetten. Men kan dan zijn toevlucht nemen tot het zetten van kleine mijtjes van ongeveer 30 bossen, die door de Vlamingen ezeltjes worden genoemd. Dit is slechts een hulpmiddel, dat alleen in nood mag worden toegepast omdat het extra werk, dus extra kosten meebrengt en deze mijtjes het vlas toch niet volledig van schade vrijwaren. Een bezwaar is verder, dat het zetten van deze mijtjes een bijzondere vakkennis vraagt van de arbeiders.

Men gaat als volgt te werk: Men zet drie rijen van vijf bossen recht tegen elkaar, in richting Noord-Zuid. Hierop legt men drie lagen van 3 x 5 bossen. Deze bossen legt men met het zaad naar de Westkant, allemaal in dezelfde richting, zodanig, dat de bovenste laag enigszins naar de Westkant afhelt. Deze mijtjes zal men dekken door wat stro of riet erop open te spreiden en vast te leggen met een paar banden of touwen. Men kan deze mijtjes enkele dagen laten staan, totdat het vlas droog genoeg is om in grote mijten te worden gezet. Te lang mag dit echter niet duren, omdat er te veel schade kan ontstaan door wind en regen.

Binnenhalen en opbergen van het geoogste vlas

Bij het binnenhalen van het vlas moet men onderscheid maken tussen vlas met te velde gekeurd en ongekeurd zaad. Waar men bij ongekeurde partijen alleen moet zorgen dat ze zodanig worden opgeborgen dat de partijen met dezelfde kwaliteit bij elkaar komen, kunnen te velde gekeurde partijen niet zonder meer worden weggehaald. Vooraf moet aan de keuringsdienst melding van het vervoer worden gemaakt, terwijl ook vervoerbewijzen moeten worden aangevraagd. Er mag geen gekeurd vlas worden vervoerd zonder

vervoerbewijs.

Het wegbergen van gekeurde partijen moet zodanig geschieden dat de partijen scheiden blijven. Vooral verschillende rassen moeten goed afzonderlijk worden. Wanneer deze rassen nog een verschillende bloemkleur hebben, moet hier extra worden besteed. Volgens de N.A.K. moet het vlas zodanig worden opgeborgen, dat ging onmogelijk is.

Om het vlas op te bergen geeft men de voorkeur aan gesloten schuren of d. bouwde hangars. Dit om het vlas zoveel mogelijk van beschadiging door het weer te weren. Daarom ook zal men zodanig tassen dat van het vlas slechts de wortels de muren komen.

Bij wegtassen in hangars, kapschuren, stapels of mijten zal men zodanig tassen dat insijpelen van regenwater zo weinig mogelijk kan plaats vinden en stapels direct goed afdekken om beschadiging tot een minimum te beperken.

Ook zal men de nodige voorzorgen nemen om het optrekken van vocht vanuit de tassen zoveel mogelijk te voorkomen. Men kan bv. in vaste bergplaatsen een betonnen vloer storten, hoewel alle betonnen vloeren niet droog zijn; verder kan men een dikke stro of scheven openspreiden.

Als men begint te tassen legt men niet direct een platte laag, maar zal men de voet aanleggen, d.w.z. een volle laag zo wegtassen, dat al het vlas met de voet op de grond rust.

Ook zal men bij het wegtassen van het vlas er voor zorgen, dat er zo weinig mogelijk zaadbollen kapot getrapt worden. Men zal daarom het vlas zoveel mogelijk in de voet omhoog leggen bij het vullen van de lagen.